

lagt én fortolkning med alle de muligheder for fejl, dette forhold implicerer, før de når frem til læseren. Det burde være overflødig i en samling af videnskabelige afhandlinger af denne karakter at foretage oversættelser mellem engelsk, tysk og fransk. Ved at underkaste den førrevolutionære afløsning eller frikøbning, *le rachet*, en analyse får Hinrichs på overbevisende måde dokumenteret nødvendigheden af en konkret analyse på regionalt plan af de forskellige socialgruppers holdning til denne afløsning som forudsætning for en stillingtagen til konkrete tendenser henimod en overgang til en kapitalistisk produktionsmåde og et kapitalistisk marked, ligesom han får nuanceret »den feudale reaktion« så meget, at den løsgøres fra en snæver sammenhæng med en *fainéant*-gruppes forsøg på fortsat at kunne finansiere en uproductiv leveform for også at kunne rumme en kapitalist-gruppes forsøg på at akkumulere kapital.

Udover disse af marxisme-annales striden inspirerede artikler rummer Schmitts udvalg et bidrag af den både ved amerikanske og europæiske universiteter virksomme historiker Shephard B. Clough: *Retardive Factors in French Economic Growth at the End of the Ancien Régime and during the French Revolutionary and Napoleonic Periods* fra 1972, en kort og kyndig gennemgang af de økonomiske vanskeligheder af såvel teoretisk som praktisk art ved at betragte den franske revolution som et kapitalistisk gennembrud, og – hvad der vanskeligere kan forsvares – R. R. Palmers trætte, slappe, uinspirerede og koldkrigsinficerede afhandling fra 1960: *Popular Democracy in the French Revolution*, i realiteten en anmeldelse af Sobouls, Rudés, Cobbs og Tønnessons bøger om sansculotterne fra slutningen af 1950'erne, hvis genoptryk vel kun kan forsvares som en genvej til at få introduceret tidehvert i sans-culotte-forskningen, der blev indvarslet med Sobouls »grand thèse« fra 1958.

Schmitts artikeludvalg og hans egen kyndige indledning giver en god introduktion til den aktuelle forskningsdebat omkring den franske revolution, ligesom den mere end antyder, at denne debat er ved at komme ind på et sidespor af metafysisk-teologisk karakter. Nogle af de spørgsmål, der diskuteres angår tilsyneladende mere 20. århundredes anden halvdel end den franske revolution, andre kan først finde et svar på baggrund af en række mulige, men endnu ikke gennemførte kvantitativt-statistiske analyser, der vil kunne give adækvate svar både til den historiker, der betragter sig som Leninismens forlængede arm og til den, der som nærværende anmelder nok accepterer historikeren som en problemformulerende bevidsthed men som samtidig har en uafrystelig tillid til at svarene på ens spørgsmål ligger i det historiske materiale selv, uafhængigt af opfattelsen, hos den, der spørger.

Johnny Leisner

F. Allardt-von Nostitz: *Der Westfeldzug Suvorovs in der öffentlichen Meinung Englands*. Wiesbaden, O. Harrassowitz (Komm.) 1976. vi+317 s. DM 38.

I betragtning af, at kun to af bogens ni kapitler beskæftiger sig med Suvorovs felttog i 1799 og den offentlige meningsdannelse i England overfor felttoget, medens de øvrige behandler forskellige aspekter af Ruslands og Englands udenrigspolitiske, politiske og militære aktiviteter ved udgangen af 1700-tallet, vilde det være nærliggende at fastslå, at titlen ikke dækker bogens emne. Denne slutning vilde blot være forhastet og i strid med bogens idé. Forf. opfatter nemlig Suvorovs felttog i Italien og Schweiz som hovedkomponent i den anden koalitions historie; de øvede en afgørende indflydelse på den europæiske opinions holdning til Rusland og dets rolle i Europa. Samtidige engelske kilder viser, at Suvorovs sejre gjorde dybt indtryk ikke blot i konservative kredse, men også blandt liberale, der – skønt de betragtede ham som en eksotisk halvbarbar og også fordømte hans

adfærd i det tyrkiske felttog og hans barbariske fremfærd i Polen 1794 – alligevel var bjergtaget af ham; i deres øjne antog Suvarov i 1799 helteformat og blev en berømt militærchef.

De russiske våbens prestige var så stor, at den offentlige mening i England var overbevist om, at de russiske hære var i stand til at knuse den franske revolution og hurtigt bringe Bourbon'erne tilbage til tronen. I modsætning til gangbar opfattelse understreger forf., at end ikke Malta-problemet spillede en tilsvarende rolle i forbindelserne mellem Rusland og England, fordi England i 1799 fremfor alt var interesseret i en krig på kontinentet og midlertidigt skød Maltasagen i baggrunden; den lod sig derfor også løse ved et kompromis. Selv *the Whigs*, som ellers indså den faretruende rækkevidde for Europa af det barbariske czarriges dominans, nåede til det resultat, at Frankrig var den alvorligste fjende og Rusland en naturlig forbundsfælle. Ruslands høje, militære prestige beherskede Europa helt frem til 1807. I overensstemmelse hermed tillægger russiske historikere stadig Suvorovs vesteuropæiske felttog den største betydning; glorificeringen af Suvarov sidestillede hans talent med Napoleons. Alligevel synes forf.s betoning af Ruslands afgørende rolle ved udgangen af 1700-tallet at være overdrevet og kontroversiel; distance og kritik af det samtidige, engelske materiale er åbenbart stærkt påkrævet.

Bogen påkalder interesse, fordi forf. anskuer alle problemer i lyset af de interne, politiske skillelinier i 1700-tallets England. Analysen af presse materialet er betydningsfuld og konfrontationen af forskellige kildetyper vidnesbyrd instruktiv. Alligevel nødvendiggør flere af bogens aspekter kritiske bemærkninger. Først og fremmest definerer forf. ikke begrebet 'offentlig mening', som af hensyn til læserne burde have krævet en metodisk afklaring. Hans bemærkninger (s. 3-7) om kildematerialet og litteraturen er rent formelle; de vigtigste værker nævnes, blot uden forf.s egen vurdering. En del af Suvarovlitteraturen – og ikke mindst den sovjetrussiske efter 1940 – er ikke blot apologetisk, men også tendentios og talerør for propaganda til forsvar for Sovjets udenrigspolitik. Den omfattende litteraturliste forekommer ligeledes noget overflødig, eftersom forf. kun udnytter den utilstrækkeligt.

Em. Halicz

Torbjörn Almqvist, Hjördis Johansson og Lena Simonsson: Vad folket byggde. Ett utkast til folkrörelsernas byggnadshistoria, Sveriges Arkitekturmuseum og Nordiska Museet, 1976. 108 s., ill.

Gennem en årrække har svenske historikere intensivt arbejdet med de folkelige bevægelser på grundlag af skriftlige kilder. Fra de seneste år kan bl. a. nævnes en række banebrydende studier af Sven Lundkvist og Bo Öhngren. Denne interesse følges nu op af Sveriges Arkitekturmuseum og Nordiska Museet med en stort anlagt undersøgelse af de folkelige bevægelseres fysiske miljøer. I første omgang har man gennemført en registrering af omkring 50 bygninger fra de frikirkelige bevægelser (missionshuse, kapeller og kirker), fra afholdenhedsbevægelsen (loger og templer) og fra arbejderbevægelsen (Folkets hus og folkparker). Desuden er yderligere ca. 300 bygninger noteret i et kortregister. Ved valget af byggerier er der taget hensyn til den kronologiske og geografiske spredning ligesom til fordelingen på de enkelte bevægelser.

I den foreliggende, enkelt udformede rapport redegøres for resultaterne af dette indledende skridt mod en mere fuldstændig kortlægning. Udover en kort omtale af hvert enkelt af de registrerede bygninger gives en oversigt over bevægelsernes historie, en redegørelse for hvorledes de lokale samfund løste problemerne i forbindelse med et sådant byggeri (valg af grund, oprettelse af byggekomiteer, finansiering m.v.) og endelig en